

KULTURNO NASLIJEĐE

CULTURAL HERITAGE

UDC 070(091)(497.6) 070.422:929 Kurtćehajić M.Š. 929 Kurtćehajić M.Š.

Prvi Bošnjački novinar

Mehmed Šaćir Kurtćehajić(1844-1872)

**

First Bosniac journalist

Mehmed Šaćir Kurtćehajić(1844-1872)

Senada Dizdar

Filozofski fakultet u Sarajevu

Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo

Sarajevo, Bosna i Hercegovina

senadadizdar@gmail.com

Sažetak

Navršilo se stotinu i četrdeset godina od smrti Mehmeda Šaćira Kurtćehajića, prvog novinara Bošnjaka, prvog privatnog vlasnika novina u Bosni i Hercegovini, osebnosti ličnosti izuzetne intelektualne snage i darovitosti, vizionara koji je svojim pogledima na sveukupnu životnu zbilju zavirio, čini se, ne u dvadeseto, nego čak u dvadeset i prvo stoljeće. Sa svojom novinom „Sarajevski cvjetnik“ bio je hroničar Sarajeva, Bosanskog vilajeta i Osmanskog carstva, politički snažno angažiran kao urednik zvanične „Bosne“, član Vilajetske skupštine (medžlisi umumii vilayet), predsjednik Beledije (gradske vijećnice, općine)... Pored podsjećanja na Kurtćehajića i njegovo djelo, ovo je prilika da podsjetimo na činjenice o pojavi modernog štamparstva u Bosni i Hercegovini, na prve bh. novinare i novine, u kojima je ostala zabilježena sva dramatika događanja pred jedno od najsudbonosnijih u historiji Bosne i Hercegovine pred Berlinski kongres 1879. godine, nakon kojega je izvršena Austro-Ugarska okupacija Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: Mehmed Šaćir Kurtćehajić; štamparstvo u Bosni i Hercegovini; novinarstvo u Bosni i Hercegovini; „Sarajevski Cvjetnik“; kulturno naslijeđe

Abstract

Mehmed Šaćir Kurtćehajić died one hundred forty years ago as the first Bosniac journalist, first owner of the newspaper in Bosnia and Herzegovina, a peculiar person with special intellectual strength, gifted person with rich imagination whose attitudes were in regard to whole life and reality and he peered saga-

ciously not only into the 20th century, also into 21st century. He was a chronicler of Sarajevo, Bosnia Vilayet and Ottoman Empire with his newspaper Sarajevski cvjetnik and he took a very active and political part as the editor of official Bosna, a member of Vilayet Assembly (medžlisi umumii vilayet), president of Beledija (town hall, municipal)... besides reminding ourselves of Kurtćehajić and his work, this is a chance to remind of the facts about appearance of modern printing in Bosnia and Herzegovina, first BH journalists and newspapers where there were noted all dramatic moments before one of the most fatal event of the history of Bosnia and Herzegovina, Congress of Berlin in 1879, after that Bosnia and Herzegovina occupied by Austria-Hungary.

Key words: Mehmed Šaćir Kurtćehajić, printing in Bosnia and Herzegovina, journalism in Bosnia and Herzegovina, Sarajevski cvjetnik, cultural heritage

Kulturno pamćenje i kulturni identitet

Naš temeljni pristup historiji, prošlosti, kao i ulozi sjećanja u vlastitoj identifikaciji, je naš odnos prema kulturnom naslijeđu. Jedni se kulturnog naslijeđa mogu prisjećati u strahu da ne odstupe od njenog modela, drugi pak od straha da im se ne ponovi prošlost, držeći se maksime da: „Oni koji ne mogu zapamtiti svoju prošlost, osuđeni su da je opet prožive“.

Ove dvije važne varijable kulturnog naslijeđa utemeljene su u kulturnom pamćenju. Pri tome ne treba zaboraviti da je bitna karakteristika kulturnog pamćenja da ono ima svoju fiksiranu tačku i da se njegov horizont ne mijenja prolaskom vremena. Te su tačke za svaku zajednicu sudbonosni događaji prošlosti, čije pamćenje opstaje kroz kulturno oblikovanje (tekstove, obrade, spomenike i institucionalnu komunikaciju, recitaciju, praksu, obilježavanje). Ove elemente

nazivamo figurama pamćenja, a one su od presudne važnosti za razumijevanje kulture, pamćenja i identiteta.

Kroz vlastito kulturno nasljeđe društvo postaje vidljivo ne samo sebi nego i drugima. Mi ćemo ovdje, kroz list „Sarajevski cvjetnik“, njegovog vlasnika i glavnog urednika Mehmeda Šaćira Kurtćehajića, te pisanje ove novine, dati presjek jednog kratkog, ali sudbonosnog vremena za Bosnu i Hercegovinu, ali i za Europu i Svijet.

Bosanskohercegovački listovi (novine)

Prije pojave bosanskohercegovačke periodike, novine u Bosnu i Hercegovinu dolaze iz susjednih zemalja, a za zvaničnike osmanske vlasti one stižu iz Istanbula i drugih centara Osmanske carevine. Srpski i hrvatski listovi, koji se ovdje najviše čitaju, uz tekstove koji prate aktuelnu europsku i svjetsku situaciju, donose i tekstove preko kojih se u Bosnu posredno prenose nacionalne ideje i propaganda bosanskohercegovačkih susjeda. U tim novinama sarađivali su i pojedini pravoslavci i katolici iz Bosne i Hercegovine.¹

Prve bosanskohercegovačke novine nastaju kao odraz potrebe osmanske vlasti za propagiranjem reformskih ciljeva i dostignuća, ali i kao sredstvo za suzbijanje nacionalističkih ideja i propagande iz južnoslavenskih zemalja. Nakon otvaranja Vilajetske štamparije u Sarajevu 1866. godine, u kratkom vremenskom razdoblju pokrenuta su četiri sedmična lista: „Bosanski vjestnik“ (1866.-1867.), „Bosna“ (1866.-1878.), „Sarajevski cvjetnik“ (1868.-1872.) i „Neretva“ (1876.).

Među ovim novinama posebno mjesto zauzima „Sarajevski cvjetnik“, jer je to prva privatna novina štampana u Bosni i Hercegovini, čije je urednik bio Mehmed Šaćir Kurtćehajić, ujedno i prvi savremeni profesionalni novinar Bošnjak?

„Žute novine,“ kako su „Sarajevski cvjetnik“ zbog žute boje papira nazivali (Martić, Sopron), pojavile su se u četvrtak 26. decembra 1869./24. ramazana 1285. (od Hidžreta), u Sarajevu, centralnom mjestu Bosanskog vilajeta. List je štampan u Vilajtskoj štampariji na četiri nepaginirane stranice, dvojezično: uporednim tekstom na turskom jeziku arapskim pismom (2-3 str.) i bosanskom jeziku ćirilicom. (1-4 str.). List je izlazio redovno jednom sedmično, osim kada je (dva puta), zbog urednikove bolesti kontinuitet prekidan, što je on i najavio na stranicama novine.²

U prvom broju „Sarajevskog cvjetnika“ od 26. decembra 1868. godine u Uvodu dat je program novine

koji počinje pohvalom novog vremena i carskih uredbi (reformi): „... a slava i čast onome, koji nam ove uredbe stvara i ostvaruje“, da bi zatim urednik naveo i ciljeve pokretanja ovoga javnog lista: „...da braći svojim zemljacima kazujemo puteve civilizacije i pričamo dnevne događaje, a ponosimo se, što mislimo, da ćemo tijem načinom rodu od koristi biti“.

Nakon određivanja programa novine: „...koga ćemo se pri izdavanju ovoga lista držati“, Kurtćehajić ponovo podvlači: „...i po odobrenju carske vlade počinjemo izdavati ovaj list, koji je posve nezvaničnog karaktera.“ Zatim dodaje: „List je ovaj namijenjen duševnoj i materijalnoj koristi njegovijeh čitalaca i najveća mu je želja da mu zavičaj procvjeta, zato nosi na sebi (ime S.D.) „Cvjetnik“ i evo sada izlazi prvi put čitaocima pred oči.“³

„Sarajevski cvjetnik“, privatna novina političko-informativnog i poučno-zabavnog karaktera, nastala je kao zamisao njenog urednika i vlasnika Mehmeda Šaćira Kurtćehajića, koji je u osnivanju i pokretanju ovih novina naišao na razumijevanje (i moguću finansijsku potporu) Topal Šerif Osman paše, tadašnjeg valije Bosanskog vilajeta, u čemu je Kurtćehajiću „vrata otvorio“ njegov tadašnji položaj glavnog urednika zvanične „Bosne“, jedine novine izdavane u to vrijeme u ovom Vilajetu.

Mehmed Šaćir Kurtćehajić – život i djelo

Prvi bošnjački novinar Mehmed Šaćir (Šakir) Kurtćehajić rođen je 1844. godine u Bijelom Polju, a umro je i sahranjen u Beču 1872. Za uistinu prekratkog životnog i radnog vijeka (živio je svega 28 godina), Kurtćehajić je obavljao niz značajnih dužnosti. Bio je urednik dva nedjeljna lista, oba dvojezična („Bosna“ i „Sarajevski cvjetnik“), direktor Vilajetske štamparije, zvanični tumač za turski jezik, član Vilajetske skupštine (medžlisi umumii vilayet) i predsjednik Beledije (gradske vijećnice, općine), dakle gradonačelnik Sarajeva.

Kako je sudbina novinara da pišu o drugima, a ne o sebi, prvi zapis o Kurtćehajiću zapravo je vijest o njegovoj smrti, koju objavljuje zvanična „Bosna“ u broju 326 (12/24 septembra 1872):

„Mehmed Šaćir efendija, urednik ovog lista i nezvaničnog „Sarajevskog Cvjetnika“, koji je šest mjeseci na ovamo na nogama, a od nekoliko mjeseci na postelji bolovao, otišao je po savjetu ljekara u Beč i tamo umro. On je sin i učenik bjelopoljskog muderisa Mehmed efendije. Pomoću svog bistrog razuma za kratko vrijeme velika znanja je postigao. Prvu državnu službu vršio je u pljevljanskom kadiluku kao pisar, a zatim u sudu novopazarskog sandžaka, no njegovo znanje dostojno bješe većega mjesta, i prije četiri godine premješten je u Sarajevo, gdje je uređi-

1 Iija Kecmanović: „Srpsko-dalmatinski magazin o Bosni i u Bosni (u Hercegovini) : Doprinos Bosne i Hercegovine Preporodu u: Dalmaciji“, U : *Glasnik arhiva i Društva arhivista Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1963, god. III, knjiga III, str. 65 - 90.

2 Pogledaj poglavlje 4.6. „Sarajevski cvjetnik“ i čitaoci - obavještenja, pretpłata, distribucija, dugovanja“

3 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): „Uvod“. („Sarajevski cvjetnik“ počeo izlaziti), SC od 26. decembra 1868., (I/1), str. 1

vao "Bosnu" i "Sarajevski Cvjetnik", a najposlije bio je imenovan za predsjednika beledije. U svim ovijem službama pokazivao je najživlju energiju i vjernost, te kako ovim, tako i svojim ljepim željama i težnjama, koje je u novinama najavljivao, zadobio je ljubav cijelog bosanskog naroda. Zaista veliku je štetu državi i narodu njegova smrt učinila jer on, koji je samo dvadeset i osam godina doživio, koliko je još usluga mogao učiniti osobito publici novine čitajućoj? Smrti smo svi ali dvojnog je veća žalost kada smrt u mladosti svoju žrtvu traži"⁴

Prvu kritičku ocjenu Kurtćehajićevog rada dao je Safvet-beg Bašagić, koji za njega kaže da je: "...prva lastavica koja je navijestila duševni preporod u Bosni i Hercegovini." Bašagić je dao i prvu ocjenu Kurtćehajićevih političkih, ekonomskih i poučnih tekstova iz "Sarajevskog cvjetnika", označivši ih kao originalne, a za jezik njegovih tekstova na turskom jeziku Bašagić veli da je "...uza svu jednostavnost, jedar i klasičan."⁵

Zanimljivi su autobiografski Kurtćehajićevi podaci sadržani u pismu koje on piše književniku Rešid-begu u Carigrad, nakon što se ovaj zainteresirao za Kurtćehajića, kao mladog i veoma nadarenog Bošnjaka. U tom pismu (koje Bašagić prilaže uz svoj rad), Kurtćehajić kaže da je prva znanja sticao od oca Mehmed Emin kadije, ali da je ipak najviše „samoučki“: „Čitajući lijepe knjige domogao sam se opet ovdje osmanlijskog jezika i štala da nešto umijem napisati.“⁶

Ostatak Kurtćehajićevoj pisma Rešid-begu zapravo je ispovijest koja svjedoči o tragičnoj životnoj sudbini prvog bošnjačkog novinara, raspetog između neimaštine, bolesti, nedaća i heretičke želje da ode u Europu: "...gdje se nauka mnogo gaji i njeguje...i da se barem u tuđoj zemlji i na tuđem jeziku izobrazim kao čovjek..." Njegove želje nisu ostvarene jer, kako između ostalog navodi: "...imam ženu, a nemam najprečeg sredstva koje vodi do ljudske sreće, naime oskudjevam s novcem, i to mi dvoje pravi zapreke." Ni druga njegova velika želja, da nauči francuski jezik, također nije ostvarena.

Vijest o Kurtćehajićevoj smrti duboko je potresla sve koji su ga poznavali lično ili pak samo preko njegovog rada. Safvet-beg Bašagić iznosi predanje svoga oca, kome je naš zemljak i veliki osmanski književnik Arif Hikmet-beg Stočević kazivao da su Zija-paša,

Kemal-beg, Suavija i on plakali kao djeca, kada je u redakciju lista "Ibret" u Carigradu stigao telegram o Kurtćehajićevoj smrti, te da ih je gubitak Mehmeda Šakira "...više potresao nego gubitak Beograda".⁷

O kratkom Kurtćehajićevom životnom putu i njegovom boravku i radu u Sarajevu nalazimo nešto podataka i kod Hamdije Kreševljakovića. Nakon što je u Pljevljima službovao kao državni činovnik, Kurtćehajić 1868. godine dolazi u Sarajevo, gdje mu Topal Šerif Osman paša povjerava uređivanje zvaničnog vilajetskog glasila "Bosna." Krajem iste godine Kurtćehajić pokreće i svoj list, "Sarajevski cvjetnik" (Gulseni saray), koji ostaje njegov trajan spomenik. List je pokrenut uz saglasnost Topal Šerif Osman paše, kao odgovor na pisanje srpskih novina. Kreševljaković navodi kako su srpske novine uto vrijeme „često udarale na bosanske muslimane i tadašnju tursku upravu, pa je Kurtćehajić pokrenuo ovaj list, da odbija laži i klevete tih listova."⁸

Nakon što se direktor Vilajetske štamparije Haim Davičo vratio u Beograd, novi bosanski valija Safet-paša povjerava Kurtćehajiću mjesto direktora ove štamparije, te on time zaokružuje svoja znanja o izdavaštvu - uredničkim, novinarskim i štamparkim poslovima.

O prevodilačkom Kurtćehajićevom radu nalazimo svjedočanstvo na stranicama "Sarajevskog cvjetnika", gdje on navodi da je bio zvanični tumač za turski jezik na suđenju Vasi Pelagiću.⁹ Dok Kreševljaković bilježi da je prilikom prijevoda "Carskog kaznenog zakona", štampanog 1870. godine u Vilajetskoj štampariji, „završeni rad pregledao i sa originalom savnio Šaćir efendija, urednik vilajetskih novina."¹⁰

O svom postavljenju za predsjednika Beledije, Kurtćehajić u "Sarajevskom cvjetniku" od 8. januara 1872. godine kaže: "Pošto je dosadašnji predsjednik beledije kao nesposoban otpušten, pridodata je ova dužnost mojoj dosadašnjoj službi." S obzirom na organizaciju uprve u Osmanskom carstvu tom svojom funkcijom Kurtćehajić je, uz ostale dužnosti koje je obavljao, postao i član vilajetske skupštine.¹¹

Jedan od najljepših zapisa o ovoj izuzetnoj ličnosti ostavio je književnik Muris Idrizović, koji za Kurtćehajića, između ostalog, kaže: "Za sobom je ostavio želje koje je zgusnuo u jednoj jedinjoj rečenici: da mu zavičaj procvjeta - i svjedočanstva i zapise o Sarajevu, žiteljima i životu Bošnjaka, njihovom jeziku koji on naziva slovenskim i opštoj atmosferi svoga vremena."¹²

4 "Bosna" br. 326 (12/24) septembra 1872. Preuzeto od Emina Memija: Štampana knjiga i periodika... str. 225

5 O jeziku "Sarajevskog cvjetnika" vidi: Vojislava Bogićević: *Pismenost u Bosni i Hercegovini* ... str. 220; Hamdija Kapidžić: "Razvitak štamparija u Bosni za turskog vremena" U: *Gajret*, Sarajevo, Bosanska pošta, 1930, XIV godište, str. 302; Ljiljana Nogo "Fonetske, morfološke i jekske osobine "Sarajevskog cvjetnika" U: *Jezik štampe u Bosni i Hercegovini* (ur.) Herta Kuna, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Radovi VIII, Sarajevo, 1981

6 Safvet beg Bašagić: *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Sarajevo, 1912, str. 155-156

7 Safvet beg Bašagić: *Bošnjaci i Hercegovci*... str. 156-157

8 Hamdija Kreševljaković: Štamparije u Bosni...str. 20 -21

9 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Vilajetske vjesti. (Tužba protiv Vase Pelagića)", SC od 8. maja 1869., (I/19), str. 1-4

10 Hamdija Kreševljaković: Štamparije u Bosni... str. 24

11 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Mehmed Šaćir Kurtćehajić imenovan za predsjednika beledije", SC od 8. januara 1872., (III/45), str. 1

12 Muris Idrizović: "Mehmed Šaćir Kurtćehajić", U: POF, Sarajevo, Orijentalni institut, 1969, knj.XIV-XV, 1964-65, str. 353-358

Na stranicama „Sarajevskog cvjetnika“ Kurtćehajić se bavio raznosvrnim temama. Zanimljiva je njegova stalna kritika takozvanih „škodljivih utjecaja“ gdje, između ostalog, kritikuje kritikuje sujevjerje i nadriljekarstvo, a suprotstavlja im nauku i diplome.

Pišući o najširem dijapazonu socijalnih problema i negativnih pojava, među najnegativnije pojave svog vremena on svrstava alkoholizam, prosjačanje, nezbrinjavanje siročadi, neriješenu zaštitu umobolnih, te daje prijedloge o tome kako bi se ustanovljavanjem jedne Javne radionice djeca u mojoj mogla okupljati i zanate učiti. Osobito mu smeta rastrošnost pojedinih Sarajlija prilikom vjenčanja i drugih proslava, pri čemu se silne pare troše na „Cigane i bubnjeve“, a kritikuje i negativne utjecaje koje na građane Sarajeva ima pozorište Karadoz, koje smatra „najnižom vrstom zabave“.

Kurtćehajić obrađuje i naizgled sasvim profane probleme, od kojih, međutim, ovisi kvalitet života građana, ali i izgled grada u očima stranaca. Pa se bavi raznim komunalnim temama, poput „kaljavih ulica“, a piše i tekstove sa naslovima poput ovoga: „Zašto fenjeri u gradu ne svijetle“. Zanimljivi su i često vrlo duhoviti njegovi brojni tekstovi o problemima koje Sarajevao ima sa psima lutalicama.

Uzged, ovdje bi se moglo napraviti zanimljivo poređenje Kurtćehajićevog Sarajeva iz 1872. i današnjeg Sarajeva 2012., dakle 140 godina kasnije. Mnoge su se stvari, naravno, promijenile nabolje, ali ima problema za koje nam se čini da su gori i nerješiviji nego u Kurtćehajićevo vrijeme. Pri čemu se može navesti problem upravo pasa lutalica, prosjaka, ali i narkomana, kriminalaca i uličnih nasilnika, zatim rastrošnosti i bahatosti građana Sarajeva, te k tome pridodati još, umjesto pozorišta karadoz, turbo-folk, recimo.

„Sarajevski cvjetnik“ je novina poznata i po polemičkim tekstovima u kojima se polemizira sa drugim novinama (srpskim, hrvatskim, carigradskim...), po komentarima o ruskim pretenzijama na neruske slavenske teritorije, o panslavizmu i narodnjaštvu, te informiranju i komentiranju događaja koji su obilježili dešavanja u Osmanskom carstvu i Europi tog vremena.

Uz to, u „Sarajevskom cvjetniku“ se, osim vijesti, komentara i polemika, pojavljuju i književni oblici, kao što su putopisna proza i eseji, kao i neke vrste satiričnih dijaloških formi, koje predstavljaju preteče budućih novinskih žanrova - putopisa, reportaže, esejistike i satire.

Ipak, kao najznačajniji Kurtćehajićev angažman treba ocijeniti stalno i uporno njegovo nastojanje da uputi svoju publiku na put znanja, obrazovanja i nauke. Dosljedan svojoj devizi da su novine „svijeće koje se nose pred prosvjetom i naukom“, on je neprestano davao potjecaj i vlastiti doprinos općem obrazovanju i razvoju prosvjete, kao jedinom sigurnom putu ka općem napretku i dobrobiti društva.

Prosvjetitelj

U uvodniku prvog broja „Sarajevskog cvjetnika“ Kurtćehajić navodi glavne motive pokretanja svoje novine, te između ostalog kaže: „... da braći, svojim zemljacima, kazujemo puteve civilizacije i pričamo dnevne događaje, a ponosimo se, što mislimo da ćemo tome narodu od koristi biti...I srcem i jezikom želimo da odgovorimo novom vremenu na njegove pozive.“¹³

Ta okrenutost novom vremenu, želja za većim znanjem i pokušaji da europske prosvjetne i naučne tekovine približi bosanskom čovjeku, predstavljat će stalnu Kurtćehajićeovu želju i zadatak, pa će promicanje svojih prosvjetiteljskih ideja dosljedno sprovoditi na svim stranicama „Sarajevskog cvjetnika“ do kraja njegovog izlaženja.

Svjestan važnosti novina, pa i kao jednog od značajnih sredstava s kojim se postiže prosvjetni napredak, Kurtćehajić za novine kaže da su „vaspitalište društva“ i „svijeće koje se nose pred prosvjetom i naukom.“¹⁴ Zato on javno poziva na saradnju svakoga ko može pomoći u prosvjećivanju društva, posebno apelirajući na naučnike: „...hodite pokažite se s dragim kamenjem vašega znanja i prosvjetlite oči i umove našeg naroda.“¹⁵

Sličnim tekstom Kurtćehajić se javlja i pred kraj izlaska novina, kada još jednom apelira na ljude od nauke i znanja: „...za sve one koji se perom znaju služiti da narodu preporučuju znanje, jer znanje je tako važna stvar, da su već svi narodi priznali, da od njega zavisi bogatstvo, snaga i sigurnost države svakog naroda.“¹⁶

Nažalost, ovom plemenitom pozivu, koji bi ugodio „Bogu i ljudima“, do kraja izlaženja „Sarajevskog cvjetnika“ niko se nije odazvao kao dopisnik novina. Ipak, po mišljenju Muhsina Rizvića, Kurtćehajićeve ideje o novinama i novinarstvu, kao jednom od načina prosvjećivanja: „...predstavljat će predtekst budućeg kulturno-prosvjetnog zamaha bosanskohercegovačkih Muslimana na osnovu opšteg približavanja zapadnoj liberalno-gradanskoj kulturnoj sferi.“¹⁷

Shodno svome interesiranju i zalaganju za popularizaciju znanja i prosvjete općenito, Kurtćehajić prati svaku prosvjetnu aktivnost u Bosanskom vilajetu, bez obzira da li se radi o muslimanskom, katoličkom, pravoslavnom ili jevrejskom stanovništvu. Posebno ga oduševljavaju pokušaji otvaranja škola, kao bitnog

13 184(Mehmed Šaćir Kurtćehajić): „Uvod“. (*Sarajevski cvjetnik počeo izlaziti*), SC od 26. decembra 1868., (I/1), str. 1

14 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): „Nauka i umjetnost. Novine i novinari“, SC od 14. februara 1870., (II/7), str. 1

15 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): („Sarajevski cvjetnik“ poziva naučnike i književnike na saradnju), SC od 6. novembra 1869., (I/45), str. 1

16 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): „Vilajetske vjesti „Znanje i obrazovanje“, SC od 10. juna 1872., (IV/12), str. 1-4

17 Muhsin Rizvić: *Književno stvaranje muslimanskih pisaca...* str. 41

preduslova za obrazovanje naroda i on koristi svaku priliku da takvoj težnji da podršku "Sarajevskog cvjetnika", pa se kroz sve brojeve novine provlači poneka tema o obrazovanju. U Kurtćehajićevom tekstu "O obrazovanju" objavljen je poziv "narodu živčem u Bosni", da se bori protiv neznanja, jer je to teška bolest, a lijek joj je nauka.¹⁸

Tekst iz carigradskog lista "Tereki", koji objavljuje rat neznanju i "pozivnicu inteligenciji poslatu" da se svim sredstvima protiv neznanja bori, inspirira Kurtćehajića da i on pošalje sličan poziv svim vilajetskim novinama: "Stupimo dakle naprijed u ordiju nauke i oduševljenja, stupajmo odvažno protiv neznanja i ljenosti da ih konačno upropastimo."¹⁹ Svoje ideje o obrazovanju Kurtćehajić će razvijati i u drugim priložima, kao u mnogo citiranom članku "Nauka i umjetnost Novine i novinari" u kojem se, pored težnji za napretkom naroda putem prosvjete i kulture, zalaže i za dobre građanske zakone, koji svačije pravo zastupaju i "...koji jednako važe i za bogatog kao i za siromaha, za jakoga kao i za nejakoga."²⁰

Svoje građansko-liberalne ideje naročito će iskazati u nešto kasnijem tekstu kada govori o patriotizmu, zalažući se za koegzistenciju svih naroda u Bosni i Hercegovini.²¹ Tako građansko-liberalne ideje, koje je u "Sarajevskom cvjetniku" zastupao Kurtćehajić, u bošnjačkoj tradiciji devetnaestog stoljeća predstavljaju prve nagovještaje kulturnog i ekonomskog pokreta, koji će se ostvarivati tek s početka dvadesetog stoljeća. One u Osmanskom carstvu, međutim, nisu bile novost. Njih je sa Zapada u Carstvo donosila mlada turska buržoazija, kao i nova politička struja - Mladi Osmani.

U nastojanjima da pomogne stvaranje uslova koji će omogućiti pomake u razvoju društva, Kurtćehajić u tekstu "Preporuke" predlaže konkretne mjere pomoću kojih bi se trebao ostvariti opći napredak, stavljajući obrazovanje na prvo mjesto: "...treba se osloboditi neznanja, ostvariti prosvjeta, izgraditi puteve, državni činovnici moraju čestito raditi svoj posao, poštovati zakone, neka se zemljodjelci i trgovci bolje uvažavaju, neka se srp i kosa bolje poštuju nego oštra sablja."²²

On je smatrao da je obrazovanje i prosvjećivanje, posebno Bošnjaka, od vitalnog interesa za njihov opstanak. "Uzroke našeg nenapredovanja" i stagnacije nalazi u tome što se u "mislima ne slažemo", a prevazilaženje razjedinjenosti vidi u "povezivanju svakog pojedinaca naukom i obrazovanjem", podsjećajući Bošnjake na minula vremena, kada je starješina

mogao: "...samo jednim jedinim glasnikom sakupiti sve Bošnjake pod jednu zastavu."²³ Zatim kritikuje ukorijenjene predrasude, nemar i slabo zanimanje za neprektnom, a njegove ideje o prosvjetnoj preobrazbi Bošnjaka jasno su izražene u završnom dijelu teksta "Uzroci našeg nenapredovanja" u kojem kaže: "Gdje god se nađe ili vidi kakva umjetnost treba je usvojiti, nezazirući od koga je ona postala, jer nema kod nas tog vjerzakona koji zabranjuje učenje. Ne valja govoriti —'moji stari to nijesu učili pa netreba ni men', jer nauku kao dobru stvar treba primiti ne gledajući od koga ni preko koga se prima."²⁴

Uronjen u ideje prosvjetiteljstva, a s obzirom na opće stanje u zemlji, Kurtćehajić ne favorizira pojedine oblasti umjetnosti, niti nauke, ali shodno tadašnjoj tradiciji traži praktičnu vrijednost i korist, koja treba da doprinese daljem razvoju. Zato je njegov naglasak često na nauci i preuzimanju tekovina europskog zanatsva i unapređenju poljoprivrede: "Sada dakle, ako hoćemo da se obogatimo, treba da se postaramo prvo i prvo da unaprijedimo nauku, zemljodjelstvo i trgovinu, a da odbacimo ljenstvo, jer je naša sreća vezana za ovo."²⁵

Veoma su zanimljivi i Kurtćehajićevi polemički tekstovi o činovničkoj službi, koje vodi sa carigradskim listom "Basiret" u četvrom godištu "Sarajevskog cvjetnika". U prvom tekstu od 15. aprila 1872. godine, "Životna sredstva", on savjetuje da se: "...mladem naraštaju treba pokazati korist od zanata, trgovine, zemljodjelstva, jer strast za državnom službom što se više kod nas ukorjenjava, više nas u neradnost i ljenost baca. Državna služba je cvijet bez sjemena, jer činovnik, dok je u službi, nekako živi, ali ako službu izgubi, a zanata nikakva ne umije, pada u krajnju nevolju."²⁶

Shodno svom prosvjetiteljskom opredjeljenju Kurtćehajić na svoj način pokušava pomoći u općem obrazovanju čitateljstva, pa uvodi povremene rubrike: "Upute za unapređenje", "Zemljodjelstvo", "O nenadanoj životnoj opasnosti", gdje daje korisne savjete iz svih sfera života, od zemljoradnje i voćarstva, do savjeta za "poboljšanje zdravlja", koje u stalnoj rubrici u drugom godištu vodi dr. Veli-beg.

Politički angažman

Mada je njegov pogled neprestano usmjeren naprijed, često prema Zapadu, a uvijek prema napretku

18 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Vilajetske vjesti. (O obrazovanju)", SC od 6. marta 1869., (I/10), str. 1

19 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Svijem novinama vilajetskim. (od 'Sar. Cvjet')", SC od 13. novembra 1869., (I/46), str. 4

20 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Nauka i umjetnost. Novine i novinari", SC, od 14. februara 1870., (II/7), str. 1

21 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Patriotizam", SC od 25. jula 1870., (II/30), str. 1

22 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Preporuke. (Ako se želi napredak)", SC od 20. juna 1870., (II/25), str. 1

23 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "('I narod može i vlada hoće pa ipak ne napredujemo')", SC od 23. maja 1870., (II/21), str. 1

24 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić) ibidem

25 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Unutrašnje vjesti. (Uloga novina u obrazovanju)", SC od 29. maja 1869., (I/22), str. 4. A. Isaković Kurtćehajićeve tekstove koji se bave razlozima bosanskohercegovačke stagnacije i njihovom kritikom smatra pretečom modernog eseja, U: *Antologiji bošnjačkog eseja XX vijeka*. Sarajevo: Alef, 1998, str. 8

26 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Životna sredstva", SC od 15. aprila 1872., (IV/7), str. 110. Ovaj tekst izazvao je žučne reakcije "Basireta" koji se ne slaže sa "Cvjetnikovim" stavovima, nakon čega dolazi do polemike između dva lista, u koju se uključuju još dva carigradska lista, "Ibret" i "Hakai ul Vekai", koji staju na stranu "Sarajevskog cvjetnika". Tekstovi koji se bave ovom problematikom su objavljeni: 15. aprila 1872., (7/IV); 27. maja 1872., (10/IV); 17. juna 1872., (13/IV) i 24. juna 1872., (14/IV)

svake vrste, Kurtćehajić je veoma osjetljiv kada je u pitanju islamska i bošnjačka tradicija. U tekstu "Jedna lekcija Vidovdanu", od 1. januara 1872. godine, vodi polemiku sa ovim srpskim listom, "koji napada na muhamedansku religiju" jer je "na tamnom temelju osnovana", te da je "...koran (Kur'an) zapreka širenju nauke."²⁷ Ustajući protiv ovakvih tvrdnji Kurtćehajić u osam tačaka navodi pregled pojedinih nauka i autoritete iz islamskog svijeta, koji su na temelju antičkih dostignuća razvili i usavršili nauke koje su temelj modernoj europskoj kulturi.

Sličnim povodom Kurtćehajić se javlja i tekstom "Kritika o istoričnijim stvarima" u broju od 4. decembra 1871. godine, demantirajući historijske falsifikate iz knjige "Starine" objavljene u izdanju "Srbske matice". Komentirajući navode iz ove knjige Kurtćehajić kaže da mu se njen sadržaj učinio "...smješnji nego začudnji", pa zatim navodima iz historijske literature demantira pisanje "Matice" o padu Bosne pod Osmansko carstvo "...koju je sultan Mehmed II najnedozvoljenijim lukavstvom osvojio", te osporava navodno značajnu ulogu Marka Kraljevića u osmanskoj historiji, od kojeg je, prema "Starinama", Sultan Murad I tražio pomoć da uguši pobunu arapskih plemena i da mu osveti poginulog sina, što je Marko Kraljević uspješno obavio. "Pristoji li se naučnom društvu kao što je "Matica" ovako očevodne laži u svijet izdavati?", pita se između ostalog urednik "Sarajevskog cvjetnika".²⁸

List "Hakaik ul Vekai" od 3. juna 1872. godine kritizira carigradsko stanovništvo, sklono da od stranaca primi samo negativne utjecaje²⁹, što Kurtćehajić prenosi u svome „Sarajevskom cvjetniku“ i proširuje temu vlastitim komentarom mentaliteta stanovništva Carigrada, ali i Bosne i Sarajeva, koji od stranaca primaju običaje u odijevanju, "umjesto nauku i umjetnost."³⁰

Svi navedeni tekstovi pročitani u današnjem vremenu ne gube na aktelnosti, naprotiv, skoro da bismo pomislili da ih je pisao naš savremenik, što je fenomen za sebe i tema za proučavanje, najmanje iz dva razloga. Jedan je da se konstatira i istakne kako smo u svojim redovima prije 140 i više godina u Mehmedu Kurtćehajiću imali izuzetnu intelektualnu ličnost, vizionara čija intelektualna snaga i dobri duh nadilaze shvatanje mnogih današnjih intelektualaca, te da se sociolozi i drugi koji se bave društvenim pojavama zapitaju o razlozima stagnacije intelekta i duha savremenih naših intelektualaca, političkih, društvenih i

drugih djelatnika, kao i općeg stanja duha i svijesti stanovništva današnje Bosne i Hercegovine.

U svakom slučaju, sa Mehmedom Šaćirom Kurtćehajićem kao kreatorom i glavnim izvođačem radova „Sarajevskog cvjetnika“, dobili smo ne samo kvalitetnu hroniku dešavanja u Bosanskom vilajetu pred dolazak K und K Monarhije, nego i važnu kariku u proučavanju i razumijevanju prošlosti, ali i sadašnjosti Bosne i Hercegovine, kao i naroda koji i danas žive u njoj.

Zaključak

Mehmed Šaćir Kurtćehajić prvi je novinar Bošnjak, pokretač i osnivač nedjeljnika "Sarajevski cvjetnik", po svemu utemeljitelj ovdašnjeg neovisnog novinarstva. Već ove preporuke daju Kurtćehajiću posebno mjesto u historiji novinarstva, ali i bosansko-hercegovačke kulturne baštine, pri čemu treba istaći da Kurtćehajić nije zauzimao ništa manje značajno mjesto i u političkom životu svoga vremena, kao urednik zvanične "Bosne", direktor Vilajetske štamparije, zvanični tumač za turski jezik, član Vilajetske skupštine (medžlisi umumii vilayet) i napokon predsjednik Beledije (gradonačelnik Sarajeva). A sve je to stigao postići sa svega dvadesetosam godina života na ovome svijetu.

Za tako snažnu intelektualnu ličnost kakva je bio Mehmed Šaćir Kurtćehajić osobito je važno što je živio u vremenu velikih promjena, kojima je i sam dao pečat, kao i nekolicina njegovih savremenika i sugrađana koji su svojim djelima i idejama ostavili trajnog traga u kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine druge polovine XIX stoljeća. Među njima su Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekit, Fadil-paša Šerifović, fra Grga Martić, Miloš Mandić, Sava Kosanović, Vaso Pelagić i drugi. Neki od njih bili su tema pisanja "Sarajevskog cvjetnika" (Vaso Pelagić), a neki su i sami pisali u „Sarajevskom cvjetniku“ (fra Grga Martić i Sava Kosanović).

"Sarajevski cvjetnik" je nabijen Kurtćehajićevim "novim vremenom" koje nije uvijek ispunjeno tvrdim stavovima, polemikama i nacionalnim borbama, nego često slikama živog života, susreta civilizacija, novih ideja i pojava. To novo vrijeme za Kurtćehajića nije samo vrijeme "korisnih reformi" osmanske uprave, čija dostignuća je neprekidno zagovarao, nego i vrijeme u kojemu se tako srčano bori za usvajanje svake nauke "ma odakle dolazila". I zato, iako svjestan "da će mu to neki zamjeriti", mnoge uzore vidi u nekim zapadnim tekovinama, posebno u oblasti nauke, tehnike i kulture, pa njegovi apeli upućeni učenjacima domovine: "...da prosvijetle oči i umove naroda" predstavljaju pokušaj da prosvjetiteljskim idejama pribavi što širu podršku javnosti. Takonjegovi pogledi na situaciju u Bosanskom vilajetu prevazilaze njegovo vrijeme i svojom ambicijom dosežu do znatno kasnijih postignuća u ukupnoj kulturnoj sferi, pa će Kurtćehajićev "put u novo vrijeme" biti trasiran tek u dvadesetom stoljeću.

27 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Vilajetske vjesti. Jedna lekcija "Vidovdanu", SC od 1. januara 1872., (III/44), str. 1-4

28 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Vilajetske vjesti. Kritika o istoričnijem stvarima", SC od 4. decembra 1871., (III/40), str. 1

29 Anonim: "Carigrad", SC od 3. juna 1872., (IV/11), str. 1-4

30 (Mehmed Šaćir Kurtćehajić): "Vilajetske vjesti. (O utjecaju stranaca u Osmanskom carstvu)", SC od 10. juna 1872., (IV/12), str. 1

Literatura:

Sarajevski cvjetnik/ urednik Mehmed Šaćir Kurtćehajić. Sarajevo: Vilajetska štamparija, 1868./1285. - 1872./1289.

Publicirani radovi:

Ademović, Fadil. *Prve novine i prvi novinari u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo : Nezavisna unija profesionalnih novinara Bosne i Hercegovine, 1997.

Antologija bošnjačkog eseja XX vijeka / priredio Alija Isaković. Sarajevo : Alef, 1996.

Bašagić, Safvet. Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti : prilog kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine. Sarajevo : Zemaljska štamparija, 1912.

Bogićević, Vojislav. *Pismenost u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo : „Veselin Masleša“, 1975.

Idrizović, Muris. “Mehmed Šakir Kurtćehajić”. // *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 14-14 (1964/1965), str. 353-358. Sarajevo : Orijentalni institut, 1969.

Jezik štampe u Bosni i Hercegovini do 1918. godine / priredili Herta Kuna ... [et al.]. Sarajevo : Institut za jezik i književnost, 1981. (Radovi / Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik ; knj. 8).

Kapidžić, Hamdija. Razvitak štamparija u Bosni za turskog vremena. // *Gajret*, god. 14 (1930), str. 300-303. Sarajevo : Bosanska pošta, 1930.

Kecmanović, Ilija. Srpsko-dalmatinski magazin o Bosni i u Bosni (u Hercegovini) : doprinos Bosne i Hercegovine Preporodu u Dalmaciji. // *Glasnik arhiva i Društva arhivista Bosne i Hercegovine*, god. 3, knj. 3 (1963), str. 65-90. Sarajevo, 1963.

Kreševljaković, Hamdija. Štamparije u Bosni za turskog vremena : 1529.-1878. // *Građa za povijest književnosti hrvatske*. knj. 9 (1920), str. 3-41. Zagreb : Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, 1920.

Kreševljaković, Hamdija. Kratak pregled hrvatske knjige u Herceg-Bosni od najstarijih vremena do danas. Sarajevo : vlast. nakl., 1912.

Kruševac, Todor. Bosansko-hercegovački listovi u XIX veku. Sarajevo : „Veselin Masleša“, 1978.

Kruševac, Todor. Periodika bosanska za turskog vremena : 1850-1878. // *Glasnik društava arhivskih radnika u Bosni i Hercegovini*. god. 7, knj. 7 (1967), str. 103-161. Sarajevo, 1967.

Kuna, Herta. Jezik „Bosanskog prijatelja“ - prvog bosanskohercegovačkog časopisa. Sarajevo : Svjetlost, 1983.

Memija, Emina. Štampana knjiga i periodika u Bosni i Hercegovini : 1800.-1878. Sarajevo, 1984. (Doktorska disertacija).

Memija, Emina. Bibliografski popis štampanih knjiga pisaca iz Bosne i Hercegovine u periodu 1800-1870. // *Bibliotekarstvo*, knj. 30 (1984), str. 79-83. Sarajevo : Društvo bibliotekara Bosne i Hercegovine, 1984.

Memija, Emina. Bosanski vjesnici : počeci štampe u Bosni i Hercegovini. Sarajevo : El- Kalem, 1991.

Nametak, Alija. Polemika Bogoljuba Petranovića s Đorđom H. Lazarevićem u “Sarajevskom cvjetniku”. // *Bibliotekarstvo*, god. 10, br. 4 (1964), str.49-63. Sarajevo : Društvo bibliotekara Bosne i Hercegovine, 1964.

Nogo, Ljiljana. Fonetske, morfološke i leksičke osobine “Sarajevskog cvjetnika”. // *Jezik štampe u Bosni i Hercegovini do 1918 / priredili Herta Kuna ...* [et al.]. Sarajevo : Institut za jezik i književnost, 1981.

Papić, Mitar. Naša prva dva novinara. // *Tragom kulturnog nasljeđa*, str 70-77. Sarajevo : Svjetlost, 1976.

Pejanović, Đorđe. Štampa u Bosni i Hercegovini za vreme turske uprave. // *Pregled*, god. 14 knj., 16 (1940), str. 585-594. Sarajevo : Nova tiskara Vrećek i dr., 1940.

Pejanović, Đorđe. Bibliografija štampe Bosne i Hercegovine : 1850-1941. Sarajevo : „Veselin Masleša“, 1961.

Rizvić, Muhsin. Književno stvaranje muslimanskih pisaca u Bosni i Hercegovini u doba austrougarske vladavine. Sarajevo : Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1973. (Djela / Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine ; 46. Odjeljenje za književnost i umjetnost ; 2).

Prof. dr. Senada Dizdar (*Sarajevo, 1959*) studirala na Odsjeku za opštu književnost i bibliotekarstvo na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, na kojem je magistrirala i doktorirala 2007. godine. Organizirala je i pokrenula znanstveni postdiplomski studij iz bibliotekarstva 2008. godine, a 2009 u saradnji s Odsjekom za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, implementirala digitalni repozitorij pod na-

zivom BISER (Bibliotečki Sarajevski Elektronski Repozitorij). Boravila je na studijskim usavršavanjima u Austriji (2000.) i Hrvatskoj (2009.). Područje znanstvenog i stručnog interesa Senade Dizdar su sistemi za organizaciju znanja, metapodaci, informacijska pismenost i školske biblioteke. Objavila je niz priloga iz oblasti bibliotekarstva (*The Future of Information Sciences: INFUTURE; Bibliotekarstvo; Pismo; Bosniaca...*). Sa referatima učestvovala na međunarodnim, regionalnim i domaćim naučnim skupovima (*The Future of Information Sciences: INFUTURE; SEEDI International Conference; Savjetovanje Reforma visokog obrazovanja; Proljetna škola školskih knjižničara Hrvatske; BAM...*). Priredila knjige: *Slovo o Maku i Makovo slovo* (sa M. Dizdarom), Sarajevo, Fondacija «Mak Dizdar», 2008. Objavila knjigu *Od podatka do metapodatka*, 2011. godine.

Senada Dizdar, Prof. PhD (Sarajevo, 1959) studied at the Department of Comparative Literatures and Librarianship at Faculty of Philosophy in Sarajevo, where she got her master degree and passed Ph. D. final in 2007. She organized and started scientific postgraduated study from librarianship in 2008 and

implemented digital repository under the title BISER (Bibliotečki Sarajevski Elektronski repozitorij, Library Sarajevo's Electronic Repository) in cooperation with the Department for Information Sciences of Faculty of Philosophy in Zagreb in 2009. She updated her skills during the university staff development in Austria (2000) and in Croatia (2009). The systems for organization of knowledge, metadata, information literacy and school libraries are the spheres of Senada Dizdar's scientific orientations. She made public numerous papers from librarianship (*The Future of Information Sciences : INFUTURE; Bibliotekarstvo; Pismo; Bosniaca...*). She participated in the international, regional and internal symposiums (*The Future of Information Sciences: INFUTURE, SEEDI International Conference, Conference on Higher Education Reforming in Accordance with Bologna Principles, Spring School on School Library Assistants of Croatia, BAM...*). She edited the following books: *Slovo o Maku and Makovo slovo* (with M. Dizdar), Sarajevo, The Mak Dizdar Foundation, 2008. In 2011, she edited book *Od podatka do metapodatka* (From data to metadata).